

Napadna operacija 1. vojne oblasti Jugoslavenske narodne armije u jesen 1991. godine

---

Tomislav Kovačić

Sažetak

Prva vojna oblast Jugoslavenske narodne armije bila je nositelj glavnog napora u agresiji na Hrvatsku u Domovinskom ratu 1991. godine. Rad istražuje kontekst nastanka vojnih oblasti u Jugoslaviji u predvečerje Domovinskog rata, opća doktrinarna određenja i koncepte koji su pratili transformaciju armije prema planu Jedinstvo te njihove posljedice za stratešku i operativnu izvedbu napadne operacije u istočnoj Slavoniji. Prikazan je i tijek propasti izvorne zamisli o prodoru oklopno-mehaniziranih snaga prema Zagrebu i Varaždinu i okretanje JNA-a prema tzv. reduciranom planu koji je uključivao konsolidaciju uspjeha i postizanje što veće homogenosti zauzetog prostora prije već sigurnog upućivanja mirovnih snaga UN-a. U tom kontekstu treba tražiti i razloge za arhaičan, gotovo srednjovjekovni način opsade Vukovara.

Keywords

Domovinski rat, Republika Hrvatska, Jugoslavenska narodna armija, Prva vojna oblast JNA-a, istočna Slavonija, napadna operacija

---

1 Rad je primljen u uredništvo 2. rujna 2018. i prihvaćen za objavu 30. listopada 2018.

Abstract

Offensive operation of the 1st Military District of the Yugoslav People's Army in autumn 1991

The First military district of the Yugoslav People's Army was the bearer of the main effort in aggression against Croatia in 1991, during the Homeland War. The paper explores the context of the emergence of military districts in Yugoslavia on the eve of the Homeland War, the general doctrinal determinations and concepts that followed the transformation of the army into the Jedinstvo plan as well as the consequences for the strategic and operational execution of the offensive operation in eastern Slavonia. The paper reviews the course of the downfall of the original idea of penetrating armoured mechanized forces towards Zagreb and Varaždin and the turning of the JNA towards the so-called "the reduced plan" that included the consolidation of success, and achieving as much homogeneity of the occupied territory as before the already certain deployment of UN peacekeeping forces. The reasons for the archaic, almost medieval way of the siege of Vukovar should be sought in that context.

Keywords

Homeland war, Croatia, Yugoslav People's Army, 1st Military District, Eastern Slavonia, Offensive operation

Uvod

U kampanji Jugoslavenske narodne armije (JNA) u Republici Hrvatskoj u drugoj polovici 1991. godine, 1. vojna oblast kopnene vojske bila je nositelj glavnog napora. Stvorena potkraj 1988. godine, transformacijom JNA-a prema planu pod nazivom *Jedinstvo*, 1. vojna oblast sa zapovjedništvom u Beogradu, kao najveća grupacija kopnene vojske JNA-a, teritorijalno je pokrivala prostor istočne Hrvatske, najveći dio Bosne i Hercegovine i Srbije.

Ovaj rad opisuje napadnu operaciju 1. vojne oblasti u vremenu od rujna do prosinca 1991. godine, kada je napad na Republiku Hrvatsku eskalirao od sukoba niskog intenziteta u otvoreni rat. Operacija 1. vojne oblasti s njezinim glavnim naporom u istočnoj Slavoniji i pomoćnim u zapadnoj Slavoniji,

najopsežnija je i najkrvavija operacija Domovinskog rata s velikim žrtvama i s jedne i s druge strane.

U prvom dijelu rada u bitnome je opisan povijesni kontekst transformacije JNA-a, stvaranja vojnih oblasti, njihovo mjesto i uloga u razinama operacija i razinama zapovijedanja te međuodnos JNA-a i Teritorijalne obrane (TO). U drugom dijelu opisan je strateški kontekst tijeka događaja, opća zamisao napada na Republiku Hrvatsku te mjesto i uloga 1. vojne oblasti. U trećem dijelu opisan je operativni kontekst, odnosno grupiranje snaga u Slavoniji, zamisao operacija te sam tijek napadne operacije s raščlambom.

Rad je usmjeren na napadnu operaciju 1. vojne oblasti JNA-a, čiji sastav i namjenska organizacija za operaciju i danas imaju nekoliko značajnih nepoznanica koje treba demistificirati, ali i osloboditi nepotrebne mitomanije i žurnalističke dramaturgije. Stoga su namjerno isključene detaljnije rasprave o strukturi, sastavu i organizaciji Hrvatske vojske kao cjeline, koja je manje ili više u hrvatskom vojnom okruženju jasna. Isto se ne može reći za današnju, povijesno gledanu sliku sastava, strukture, grupiranja i stvarne snage 1. vojne oblasti u Slavoniji.

Plan *Jedinstvo* i 1. vojna oblast JNA-a

Oružane snage bivše Jugoslavije sastojale su se od JNA-a i Teritorijalne obrane. JNA je bila savezna vojska, organizirana, opremana i obučavana za vođenje borbenih operacija protiv vanjskog agresora kao i zaštitu stečevina socijalističke revolucije. Teritorijalna obrana, prema tadašnjoj vojnoj doktrini, bila je namijenjena za općenarodni otpor agresiji, a kao praktično utjelovljenje marksističke koncepcije naoružanog naroda imala je dominantno prostornu strukturu i bila je organizirana u gospodarskim i drugim organizacijama, općinama, gradovima i republikama.

U vremenu nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. godine, a zatim i izbijanjem nemira na Kosovu, organizacija zapovijedanja i nadzora nad TO-om, koji je kolokvijalno nazivan *republičkim*, bila je trn u oku Saveznom sekretarijatu

za narodnu obranu (SSNO).² Uz nesporne probleme unikatnog, kolektivnog zapovijedanja oružanim snagama SFRJ-a³, vrh JNA-a ide korak dalje, dovodeći u pitanje i ustavnu društveno-političku strukturu te vidi „podijeljenost zemlje po republikama i pokrajinama i opće neshvaćanje problema rata koje (bi) vodili u federalnim i republičko-pokrajinskim rukovodstvima” kao prave razloge zašto se ne bi mogli iskoristiti svi „materijalni i ljudski potencijali u obrani zemlje” (SSNO, 1990: str. 374).

Za vojnu strukturu SSNO-a problemi organizacije i zapovjednih odnosa bili su usuglašeni i jasno definirani. No, taj stav nisu dijelila društveno-politička tijela, posebno ona republička, čiji je utjecaj porastao nakon smrti Josipa Broza. Vodstvo JNA-a kreće u političko i stručno lobiranje kojima je cilj dokazati, uz ostalo, složenost republičkog sustava zapovijedanja nad TO-om, ali i mnoge druge probleme uočene kroz iskustva koja su „stekli u vezi s *maspokretom* sedamdesetih godina ili separatističkim i kontrarevolucionarnim snagama na Kosovu, osamdesetih” (SSNO, 1990: str.382). Stoga armijsko vodstvo predlaže promjene sustava koje bi navodno smanjile broj veza u zapovijedanju i stavljanje štabova TO-a pod zapovjedništvo JNA-a.

Dana 25. prosinca 1988. godine, po planu reorganizacije *Jedinstvo*, zapovjedništva vojnih oblasti JNA-a i formalno nasljeđuju zapovjedništva armija, koje prestaju postojati (Marijan, 2003). Početak je to kraja procesa transformacije JNA-a, ali i osjetno ograničavanje utjecaja republika nad TO-om. „Suština reorganizacije bila je uklanjanje republike iz nadzora nad Teritorijalnom obranom i stavljanje iste pod zapovijedanje JNA” (Marijan, 2012: str. 251). Novi je plan teritorijalnu nadležnost od ukupno šest armija transformirao u tri vojne oblasti, čije se zone odgovornosti nisu preklapale s republičkim granicama.

---

2 Savezni sekretarijat za narodnu obranu u Jugoslaviji bio je pandan današnjem ministarstvu obrane, na čijem je čelu bila vojna osoba i odakle se odvijao društveno-politički nadzor nad OS SFRJ-a.

3 Nakon smrti Josipa Broza, „vrhovni zapovjednik” je kolektivno tijelo – Predsjedništvo SFRJ-a, iako je zapovijedanje samo po sebi ovlast pojedinca. O tome admiral Branko Mamula piše: „Teško da bi itko razuman mogao shvatiti da je ‘kolektivni vrhovni komandant’ od tridesetak osoba išta drugo do kreatura s kojom su se poslije Titovog odlaska, srele JNA i oružane snage” (Marijan, 2003: str. 672).

U razdoblju koje je slijedilo brojna zapovjedništva i postrojbe prevedene su iz tzv. „B” klasifikacije spremnosti u višu – „A” klasifikaciju spremnosti.⁴

Planom *Jedinstvo* istočni dio Hrvatske ulazi u sastav 1. vojne oblasti sa zapovjedništvom u Beogradu. Središnju i sjeverozapadnu Hrvatsku pokriva 5. vojna oblast sa zapovjedništvom u Zagrebu. Ostatak Hrvatske, njezino priobalje, Dalmacija i Istra spadaju u zonu odgovornosti Vojnopomorske oblasti sa zapovjedništvom u Splitu. Od teritorijalne zone odgovornosti, u kontekstu kasnijih odvijanja operacija JNA-a u Domovinskom ratu, manje je istraženo, ali je mnogo važnije razumjeti mjesto i ulogu vojne oblasti u lancu zapovijedanja u novoformiranim međuosobnim, razinama zapovijedanja i razinama operacija.

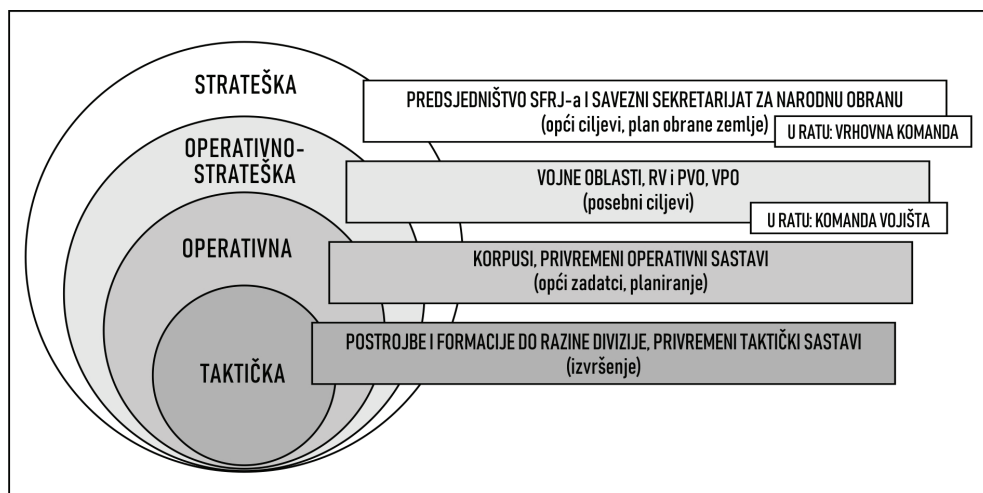
Naime, teritorijalna podjela vojnih oblasti koja je uvedena planom *Jedinstvo*, nije uvjetovala izvođenje operacija vezanih uz teritorijalno područje odgovornosti vojne oblasti ili korpusa. Postrojbe i formacije JNA-a, a posebno one iz 1. vojne oblasti, poslije su uvedene u borbu gotovo stihijski, bez jasno zadanih ciljeva, zadaća i područja operacija s mnogo preklapanja i operativne konfuzije. Zato vojnu oblast i korpus JNA-a treba promatrati u kontekstu operacija (operativnom kontekstu) koje su izvodile, a ne kroz fiksnu teritorijalnu podjelu (administrativni, tj. upravni kontekst), bez obzira na ishodište teritorijalne podjele iz armijskih studija mogućih napada na Jugoslaviju od strane velikih blokova i težnje JNA-a za približavanjem mirnodopskih lokacija razmještaja ratnima.

Admiral Davor Domazet-Lošo, bivši načelnik Glavnog stožera OSRH-a, novu vojno-teritorijalnu podjelu, pa i preustroj armija u vojne oblasti, uzima kao izravan dokaz preoblikovanja granica u model koji je prilagođen zamislima budućeg teritorija „velike Srbije” (Domazet-Lošo, 2002: str.46-60). Prostor bivšeg SFRJ-a, čije zapadne granice slijede crtu Virovitica – Karlovac – Karlobag, definirao je logički nategnutim pseudomatematickim izrazom: $1. VO + 3. VO + 1/3 5. VO + 2/3 VPO = „velika Srbija”$ (Domazet-Lošo, 2002:

---

⁴ Radi se o stupnjevima spremnosti koji obuhvaćaju različitu popunu ljudstvom i materijalnim sredstvima u miru i ratu. Sličan koncept borbene spremnosti pričuve poslije je koristila i Hrvatska vojska.

str.60)⁵, iako se primjenom slične logike bilo koja vojnoteritorijalna podjela može uklopiti u dokazivanje takve teze.

Slika 1. Razine zapovijedanja nad OS SFRJ-a od 1988. godine

Za preoblikovanje JNA-a u svesrpsku silu bitno je veću ulogu imala inicijativa za jačanje ovlasti centralizirane države, odnosno smanjivanje ovlasti republika nad Teritorijalnom obranom⁶ nego sama vojnoteritorijalna podjela. Drugi važan čimbenik, ne toliko u političko-ideološkom smislu koliko u doktrinarnom, dijelom je osuvremenjena četvorna podjela razina zapovijedanja pri čemu se, sada već klasične, vojna taktička i operativna razina nadograđuju dvostrukom strateškom: političkom i vojnom. Prirodan je to proces koji nije svojstven samo JNA-u, a temeljen na tadašnjem *Zeitgeistu*,

5 Ovim „izrazom“ Domazet-Lošo definira zbroj prostora vojnih oblasti (VO) i vojno-pomorske oblasti (VPO), a „otimanje dvije trećine Jadrana“ smatra strateškom stožernom točkom (Domazet-Lošo, 2002: str.60), što je i teorijski, a tijekom Domovinskog rata i izvedbeno – u suprotnosti s Clausewitzevom idejom gravitacijskog središta (težišta; izv. *Schwerpunkt*).

6 Reorganizacija JNA-a, u okviru plana *Jedinstvo*, uključivala je i podčinjavanje republičkih i pokrajinskih stožera Teritorijalne obrane (TO) zapovjedništvima vojišta. Tadašnje republike time su u značajnoj mjeri izgubile nadzor nad TO-om (vidjeti: Žunec, 1998:str. 65-66).

koji u doktrinarnom smislu zahtijeva izvođenje niza glavnih operacija⁷ koje je JNA terminološki nazivao *bitkom*⁸, a koje tadašnja strateška razina u SFRJ-u ne bi mogla pratiti. Stoga je gotovo prirodno rješenje bilo uvođenje još jedne razine zapovijedanja (Slika 1) za vođenje strateške razine operacija po bojištima koja su se lako uočavala u geostrateškom smislu (SSNO, 1990: str.375), a ta je uloga dodijeljena vojnim oblastima.⁹ Usprkos jasnije podijeljenim ovlastima po razinama, to se poslije nije odrazilo na terenu, a i dalje su zaostali utjecaji sovjetske doktrine, koji operaciju ili kampanju vežu uz veličinu snaga, a ne uz ciljeve koje je potrebno postići.¹⁰

Prva vojna oblast tako je postala grupacija čije je zapovjedništvo trebalo u ratu stvoriti zapovjedništvo bojišta i voditi operacije na operativno-strateškoj razini prema JNA terminologiji, a vojnostrateškoj ako je uspoređujemo sa suvremenom NATO terminologijom.¹¹ Pokušajem osuvremenjivanja vojne doktrine JNA-a, prostori vojnih oblasti sagledavani su kao mogući sektori *bitke u prostoru*, čiji su korpusi sa svojim podređenim postrojbama stvarali *stratešku mrežu*, odnosno sustav razmještaja kojim se osigurava da mirnodopske lokacije približno odgovaraju ratnima (SSNO, 1990: str. 379).

---

7 Pojam „glavna operacija“ (NATO: *major operation*) ovdje slijedi službenu terminologiju OSRH-a. U JNA terminologiji to bi bila jednostavno – *operacija*, tj. „oblik borbenih djelovanja“ (gradacija: borba – boj – operacija). Kada se radi o „bitci u prostoru“, u tom smislu JNA izraz *bitka* bliži je današnjem NATO i OSRH pojmu *kampanja* (NATO: *campaign*).

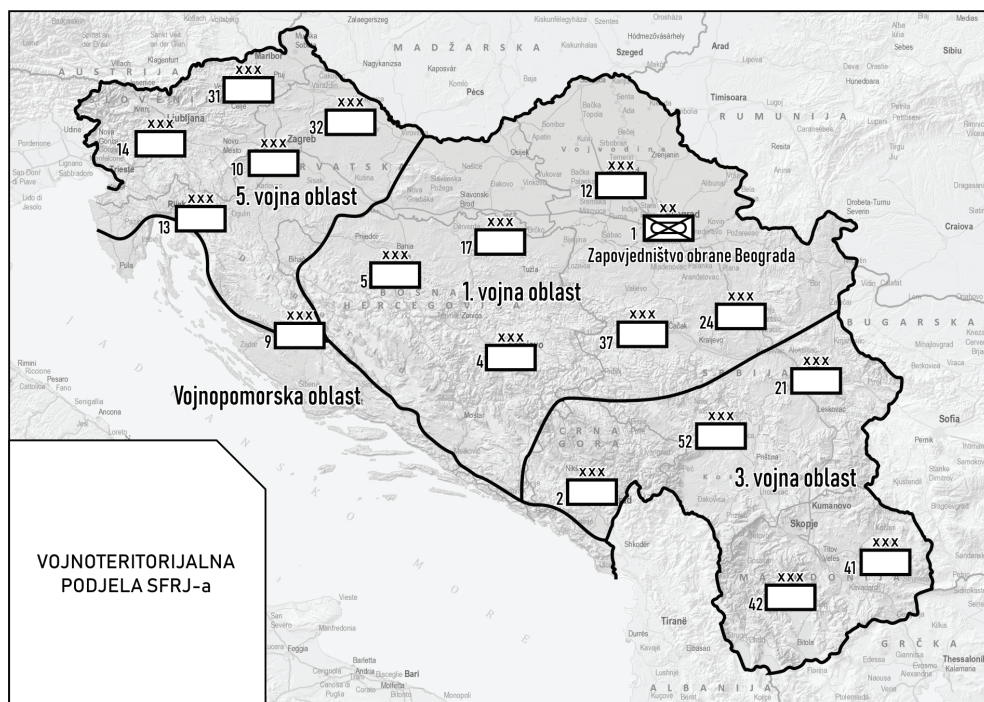
8 JNA zamisao „bitke u prostoru“ u današnjim shvaćanjima odnosi se na vojnu kampanju u prostoru. Prema JNA terminologiji *bitka* nije „glavna operacija“ nego „niz glavnih operacija“ – dakle *kampanja*. Turbulentno vrijeme s kraja 80-ih i početka 90-ih godina prošlog stoljeća donijelo je mnogo noviteta i svojevrstne zbrke u terminološkim određenjima doktrine u JNA-u. Tako je čest slučaj da se, iako su već stvorene vojne oblasti, časnici JNA-a referiraju na „armije“ ili da se miješaju korpusna i divizijska organizacija (vjerojatno zbog gotovo korpusne snage njezine 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije).

9 U današnjim pojmovima primjerice doktrina OS Sjedinjenih Američkih Država identificira pet razina, a jedna od njih je „bojišna strategija“ (engl. *theater strategy*), što bi bilo najbliže doktrinarnoj domeni poslova vojne oblasti JNA-a.

10 Prema zapadnoj doktrini, koja je operativnu razinu rata počela zasebno identificirati tek 80-ih godina prošlog stoljeća, glavna operacija (engl. *major operation*) i kampanja vezane su uz ciljeve, a ne veličinu snaga. Tako tim specijalnih snaga, iako taktičke veličine, može izvesti operaciju ako se postiže strateški cilj.

11 NATO podjela razina operacija, kao i podjela u većini zemalja članica NATO-a također je četvorna: 1. (nacionalna) strateška, tj. politička, 2. vojna strateška, 3. operativna i 4. taktička.

U toj strateškoj mreži, Knin postaje jedini gradić koji dobiva korpusno zapovjedno mjesto, što je do tada bila privilegija isključivo za velike gradove (Slika 2). Strateška mreža korpusa JNA-a i njegove 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije (1. pgmd) tvorila je tako umrežen sustav koji se trebao elastično prilagoditi agresiji bilo s istoka ili sa zapada i rasporedom prisiliti agresora na razvoj i raspršivanje snaga već po ulasku u prostore bojišta. Time bi se izbjegla odlučujuća bitka s grupiranim snagama agresora. Tako raspršen agresor vjerojatno bi bio izvrnut iscrpljivanju sličnome onome u Vijetnamskom ratu, u kojem je američka vojska dobila većinu bitaka na taktičkoj razini, a ipak izgubila rat tamo gdje se on jedino gubi ili dobiva – na strateškoj razini.

Slika 2. Strateška mreža korpusa JNA-a s 1. proleterskom gardijskom mehaniziranom divizijom

Vojnoteritorijalna podjela SFRJ-a i težnja JNA-a za približavanjem mirnodopskog i ratnog rasporeda, svoje uporište ima u dominantno istočnoj doktrinarnoj usmjerenosti na prostor, a ne na protivnika kao na zapadu. Dijelom je to posljedica politike nenapadanja, odnosno deklarirane usmjerenosti na obranu, a dijelom nasljeđa Narodnooslobodilačke borbe (NOB) i iskorištavanja pogodnosti prirodnog prostora za obranu. Iz JNA usmjerenosti na prostor, a ne na protivnika, proizlazi i kasnije favoriziranje vatre, odnosno inferiornost manevra u odnosu prema vatri. U Domovinskom ratu JNA je često koristio manevar kao način za postizanje pozicijske prednosti – ali samo kako bi se što bolje iskoristio prostor da bi se isporučila vatra. Operativne zapovijedi uglavnom su posvećene davanju uputa podređenima za to koji prostor zauzeti, držati, kontrolirati ili općenito koristiti, a ne koju protivničku formaciju ili postrojbu poraziti, neutralizirati, uništiti, vezati ili blokirati.

Strateški kontekst

Obrambena kampanja hrvatske vojske i policije 1991. godine, kao dio Domovinskog rata, može se promatrati kroz tri faze i jednu predfazu, koju s obzirom na intenzitet ne možemo nazvati fazom sukoba ili rata u pravom smislu riječi. U predfazi rata „JNA je u svibnju 1990. razoružala Teritorijalnu obranu, u kolovozu iste godine spriječila gušenje pobune u Kninu” (Marijan, 2012: str. 252). Naime, uz potporu Miloševićeva režima u Srbiji srpska manjina u Hrvatskoj započela je 1990. godine otvorenu pobunu protiv novoizabrane hrvatske vlasti, a s ciljem stvaranja Srpske autonomne oblasti Krajine.

Savezni sekretar za narodnu obranu general Veljko Kadijević 25. veljače 1991. izložio je prijedlog plana JNA-a za rušenje vlasti u Hrvatskoj i Sloveniji po kojem „osnovna zamisao sastoji se u tome da se čvrsto osloni na snage koje su za Jugoslaviju u svim dijelovima zemlje i da se kombiniranim političkim i vojnim mjerama sruši vlast prvo u Hrvatskoj, a potom u Sloveniji. ... U Hrvatskoj institucionalno i politički jačati Srpsku krajinu, podržavati njeno odcjepljenje od Hrvatske (ne javno nego faktički)” (Marijan, 2012: str. 256).

U prvoj fazi, koja je posljedica planova JNA-a za rušenje vlasti u Hrvatskoj i koja je trajala od ožujka do rujna 1991. godine, šaljući sliku o sprječavanju međunacionalnih sukoba, sprječavanju građanskog rata ili stvaranju tzv. tampon-zona, JNA je u stvarnosti „podržavala pobunjene Srbe u širenju pobune” (Marijan, 2012). Gledano u cjelini, „protivno srpskim i mnogim zapadnim tvrdnjama, službeni Zagreb je bio čudno pasivan i nije učinio skoro ništa kako bi zaustavio narastajuću srpsku pobunu u Krajini” (Vego, 1993: str.493). Ova tvrdnja uglavnom navodi na postojanje bojazni hrvatskog vrhovništva, prije svega predsjednika Tuđmana, od otvorenog sukoba s JNA-om, koji postaje sve više i više srpski, a manje jugoslavenski.

Neorganizirana faza hrvatske obrane, temeljene na ograničenom broju policijskih i dobrovoljačkih postrojba, trajala je do rujna 1991. To je bilo vrijeme kada neprijatelj nije bio precizno definiran, kada hrvatsko vodstvo vojnu opciju još nije smatralo primarnom, nego je pokušavalo učiniti sve kako bi se spor riješio mirnim putem. Ova će faza na kraju eskalirati tzv. ratom za vojarne, u kojem je Hrvatska vojska u nastajanju u nekoliko dana zarobila velik arsenal oružja i drugih materijalnih sredstava koji su joj omogućili vođenje obrane. U ratu za vojarne Hrvatska je došla u posjed 230 tenkova, 400 topničkih cijevi, desetine tisuća automatskih pušaka, velikih količina streljiva i mnogih borbenih i neborbenih vozila (Žunec, 1998).

Kako je multinacionalno kolektivno Predsjedništvo SFRJ-a izgubilo nadzor nad JNA-om, a rat u Hrvatskoj postaje sve otvoreniji, vodstvo JNA-a zagovara veliku mobilizaciju u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. General Kadijević objašnjava kako su „jake snage JNA bile smještene u Hrvatskoj kako bi formirale dubok prodor u neprijateljsku pozadinu” (Kadijević, 1993). Kadijević (str. 134-135) također objašnjava svoj plan operacije, odnosno glavnu zamisao:

1. poraziti hrvatske snage
2. ostvariti puno sudjelovanje sa srpskim ustanicima iz srpske Krajine
3. omogućiti povlačenje zaostalih dijelova JNA-a iz Slovenije
4. posebnu pozornost posvetiti ulozi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koja će biti ključna za budućnost srpskog naroda u cjelini, a raspored snaga JNA-a bit će prilagođen tome.

Kadijevićeva ideja manevra obuhvaćala je sljedeće ciljeve:

1. blokirati Hrvatsku iz zraka i s mora
2. glavni napor napada bit će neposredno povezan za oslobađanje srpskih područja u Hrvatskoj i vojarna JNA-a
3. osigurati i održati granice srpske Krajine.

U tom cilju plan je bio „ispresijecati Hrvatsku na pravcima: Gradiška - Virovitica, Bihać - Karlovac - Zagreb, Knin - Zadar, Mostar - Split. Najjačom grupacijom oklopno-mehaniziranih snaga osloboditi istočnu Slavoniju, a zatim brzo nastaviti djelovanje na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti prema Zagrebu i Varaždinu, odnosno granici Slovenije. Istodobno jakim snagama iz područja Herceg Novi - Trebinje blokirati Dubrovnik s kopna i izbiti u dolinu Neretve te na taj način zajednički djelovati sa snagama koje nastupaju u smjeru Mostar - Split” (Kadijević, 1993: str. 134-136).

Clausewitzevo čudnovato trojstvo vojske, naroda i države, koje interakcijom vodi rat, s gledišta kako ga je vidjelo vodstvo JNA-a, stavljeno je na ozbiljnu kušnju po svim elementima. Kadijević shvaća da „ni jedna vojska, pa ni JNA, ne mogu uspješno voditi i dobiti rat bez jasno definirane države za koju se vojska bori” (Kadijević, 1993: str. 131). Časnički i vojnički kadar JNA-a rastrgan je nejedinstvom i stalnim propitivanjem za koju se državu zapravo bore - Srbiju ili Jugoslaviju. Treći dio trojstva, narod, duboko je podijeljen oko stava o navodno zajedničkoj vojsci. Srpski narod u Hrvatskoj JNA smatra svojom vojskom, dok hrvatski narod sve više JNA doživljava kao neprijatelja. Sve su to elementi koji će poslije izravno ili neizravno dovesti i do kraha teških, ali tromih snaga 1. vojne oblasti u izravnom srazu s hrvatskim, dominantno lakim pješačkim snagama.

U napadnoj operaciji 1. vojne oblasti JNA-a 1991. godine glavne sudjelujuće formacije bile su: 12. (novosadski) korpus, 5. (banjalučki) korpus, 1. proleterska gardijska mehanizirana divizija s ojačanjima, a kasnije i dvije privremene operativne grupacije - operativne grupe (OG): OG Baranja i OG Jug, o čijim će pojedinim ulogama u napadnoj operaciji biti riječi nešto kasnije.

Operativni kontekst

Masovan napad 1. vojne oblasti na hrvatske snage pripreman je još u srpnju 1991. godine. Plan je bio 1. proleterskom gardijskom mehaniziranom brigadom (iz sastava 1. pgmd-a), 51. mehaniziranom brigadom i dijelovima 12. proleterske mehanizirane brigade, „brzim i energičnim pokretima oklopno-mehaniziranih snaga“ izbiti na crtu Virovitica – Pakrac – Kutina. Taj plan nije realiziran zbog sklopljenog sporazuma o primirju na Brijunima i tromjesečnog moratorija na postupak razdruživanja Republike Hrvatske s ostalim republikama i pokrajinama bivše države (Marijan, 2012). Velika napadna operacija 1. vojne oblasti u jesen 1991. godine eskalacijom rata podići će i ambiciju uporabe snaga JNA-a s brigadnih na one divizijskog i korpusnog sastava s oklopnim ojačanjima brigadne veličine.

Dana 19. rujna 1991. godine zapovjednik 1. vojne oblasti, u skladu s prethodno iznesenim zamislama, donosi Direktivu za operaciju u Slavoniji s početkom napada 21. 9. 1991. godine sa sljedećom odlukom:

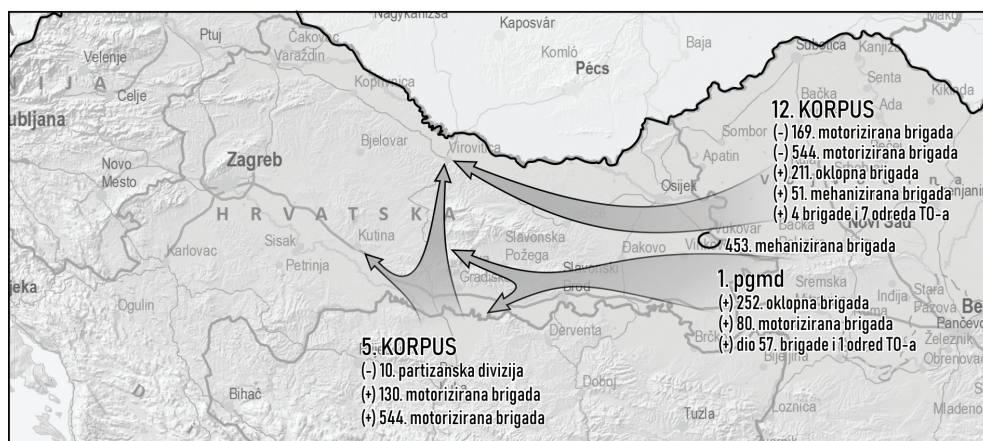
„Završiti sa mobilizacijom, dovesti jedinice i energično preći u napad glavnim snagama u međurečju r. Drava – r. Sava, a pomoćnim (5. K) Okučani – Pakrac – Virovitica, sa zadaćom: uz avio i art. podršku i sadejstvo sa jedinicama TO okružiti i razbiti snage Republike Hrvatske u Slavoniji, deblokirati jedinice i vojne objekte, izbiti na liniju Našice – Sl. Brod i biti u gotovosti za produženje napada ka Koprivnici i Okučanima.“ (ICTY, 2005)¹²

Zamisao operacija 1. vojne oblasti prema Direktivi uključivala je napad 12. novosadskog korpusa sa 211. oklopnom i 51. mehaniziranom brigadom i ojačanjima iz TO-a općim pravcem Osijek – Virovitica i spremnost za produžetak napada prema Bjelovaru. Zadaća 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije (1. pgmd) bio je napad na općem pravcu Vinkovci – Đakovo – Slavonska Požega, produžetak napada prema Pakracu i spajanje s 5. korpusom. Na pomoćnom naporu 5. banjalučki korpus izvodi napad na pravcima Okučani – Daruvar – Virovitica i Okučani – Kutina.

---

¹² Tekst odluke citiran je istovjetno izvorniku. Direktivu je za zapovjednika 1. vojne oblasti formalno potpisao njegov načelnik stožera general Andrija Silić.

Sve tri grupacije trebale su ili povratiti zauzete objekte JNA-a ili deblokirati one koji su bili u okruženju hrvatskih snaga. U blokadi Vukovara trebala je ostati 453. mehanizirana brigada iz sastava 12. korpusa, koja je trebala „objediniti djelovanja na prostoru Vukovara i po stvaranju uvjeta izvesti napadnu operaciju s ciljem potpune deblokade Vukovara, Borova i Borova naselja i uništenje ustaških jedinica” (ICTY, 2005). (Slika 3)

Slika 3. Zamisao operacija 1. vojne oblasti prema Direktivi od 19. rujna 1991.

Istočnoslavonska grupacija iz 1. vojne oblasti, tj. 12. novosadski korpus i 1. pgmd s ojačanjima, zamišljeni su kao „glavna manevarska snaga Vrhovne komande za prodor ka Zagrebu i Varaždinu” (Kadijević, 1993: str. 136). Stoga je u sljedećim danima preko Šida na Srijem i Slavoniju uvedena glavovina manevarskih snaga 1. pgmd-a, i to njegove 2. i 3. proleterska gardijska mehanizirana brigada (pgmbr), koje se priključuju 1. pgmbr-u koji je već razmješten u istočnom Srijemu. Istodobno pristizje i diviziji pridodana 252. oklopna brigada iz Kraljeva. Početak napada divizije naknadno je zapovjeden dan prije – 20. rujna 1991. Tako su postrojbe JNA-a doslovce s hodnje uvedene u borbu – bez izviđanja i detaljnog planiranja, s pomiješanim postrojbama i zakrčenom komunikacijom Šid – Vinkovci (Marijan, 2013: str. 128). Dan prije snage JNA-a koje su vezane na Vukovaru, već trpe ozbiljne gubitke

na Trpinjskoj cesti. U Direktivi 1. vojne oblasti za operaciju u Slavoniji, na nekoliko mjesta izrijekom je navedeno zaobilaženje ili nezadržavanje oko većih naseljenih mjesta.

U sudaru s lakim hrvatskim snagama raspoređenima u elastičnu obrambenu mrežu, s izbjegavanjem odlučujuće bitke i prisiljavanjem postrojba JNA-a na taktički razvoj gotovo odmah po ulasku u područje operacija, dakle s uporabom snaga kakvu je paradoksalno zazivala sama JNA doktrina *bitke u prostoru* u obrani od vanjske agresije na SFRJ, dolazi do potpunog kolapsa početnih zamisli o prodoru do Varaždina i Zagreba. Dio 1. pgmd-a se raspada, a cijeli njegov 2. pgmbr iz Valjeva u potpunom je rasulu nakon sudara s hrvatskim snagama i fratricidnog napada 204. lovačko-avijacijskog puka i 252. lovačko-bombarderske eskadrile kod Opatovca.¹³ S područja Šida „kompletne su pobjegle i neke druge postrojbe JNA prije no što su uopće imale borbeni kontakt s hrvatskim snagama. Među njima je bila i 80. motorizirana brigada iz (24. op. a.) Kragujevačkog korpusa... Osim Gardijske divizije ni (12. op. a.) Novosadski korpus nije imao sreće s napadnom operacijom” (Marijan, 2013: str.131).

„No na sastanku čelnika Srbije i Crne Gore i članova Predsjedništva SFRJ iz tih republika, održanom 20. rujna, general Adžić, načelnik Generalštaba JNA je informirao da mobilizacija nije uspjela i da se mora ‘praviti redukovani plan’. Adžićevo je priznanje značilo da se i prije počinjanja ofenzive na cijelom ratištu nije računalo na uspjeh. Do izrade reduciranog plana proteklo je desetak dana, tijekom kojih na ratištu nije vladao mir” (Marijan, 2012: str.264).

„Da JNA nema snage ‘potpuno poraziti Hrvatsku vojsku’ general Kadjević je čelnicima Srbije i Crne Gore priznao 8. listopada” (Marijan, 2013: str.131). Negdje u to vrijeme dolazi i do smjene generala Aleksandra Spirkovskog, zapovjednika 1. vojne oblasti, kojeg zamjenjuje general Života Panić. Do kraja rujna 1991. u Generalštabu OS SFRJ-a i komandi 1. vojne oblasti radi se na reduciranom planu napadne operacije. U odnosu prema prethodnoj

---

13 U napadu jugoslavenskog zrakoplovstva na 2. pgmbr poginulo je najmanje pet, a ranjeno više desetaka vojnika, što je imalo poražavajuće djelovanje na moral gotovo cijele brigade.

Direktivi, zamisao je stvaranje kompaktnih cjelina prostora gdje Srbi čine većinu ili ih je bilo u većem broju, „poraz ustaških snaga u Dalmaciji i Slavoniji, a zatim vatrenim udarima po vitalnim objektima Hrvatske prisiliti vrhovništvo da omogući izvlačenje snaga (JNA) na liniji koja je omeđena ugroženim narodima” (Marijan, 2013: str.141). Više nema govora o prodoru oklopno-mehaniziranih snaga u dubinu Hrvatske, a težište je prebačeno na čišćenje odnosno širenje do tada okupiranih područja.

Reduciranim planom 1. vojna oblast se pregrupira, na što utječe nekoliko čimbenika. Prvo, dolazi do smjene zapovjednog vrha 1. vojne oblasti.¹⁴ Druga je činjenica dovođenje Gardijske motorizirane brigade (Gmtbr) pukovnika Mile Mrkšića i njezino uvođenje u opsadu Vukovara. Treća činjenica su naponi da se objedine djelovanja razjedinjenih vojnih grupacija, TO-a, srpskih paravojska, stranačkih formacija i raznoraznih dobrovoljačkih skupina. Rezultat je to slabog uspjeha mobilizacije i otpuštanja dijela ročnika. Time je armija bila prisiljena u sastav uvesti izrazito četnički nastrojene grupacije, čije je postojanje do tada nijekala. Sve će to na kraju utjecati na zastrašujuće ratne zločine koje su počinile takve postrojbe, koje su formalno bile pod kontrolom JNA-a.

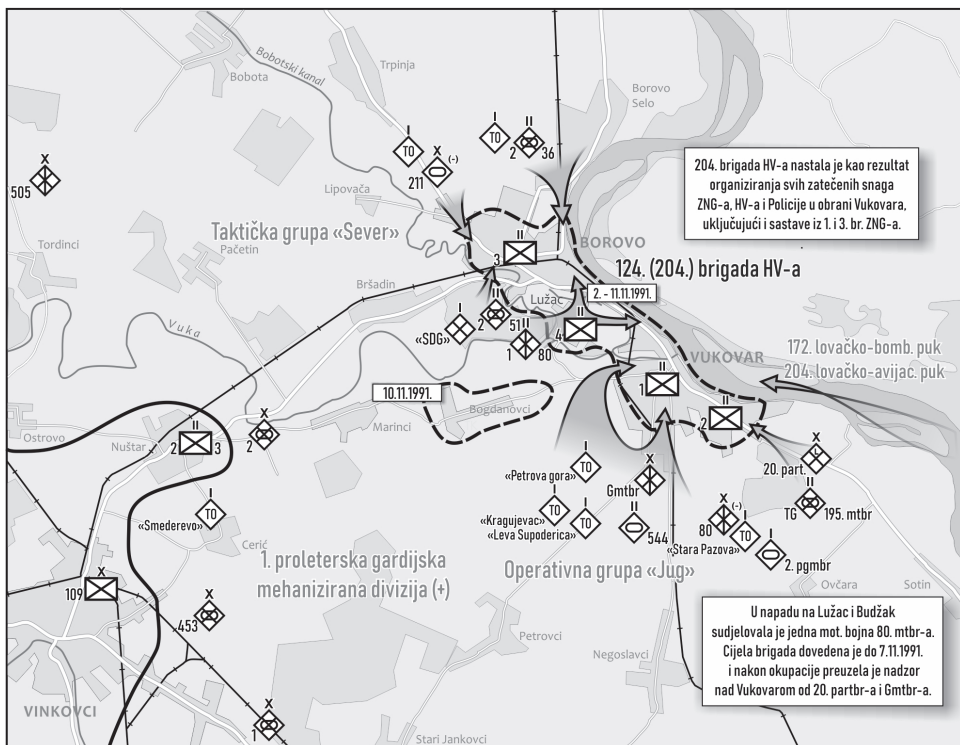
Prestrojavanjem se 1. vojna oblast, uz djelovanje organskih sastava na prednjem kraju, oslanja na stvaranje privremenih operativnih grupacija, operativnih grupa (OG), po dubini teritorija koji je trebalo zauzeti, držati ili proširiti. Tako u Baranji djeluje OG Baranja sa zadaćom pritiska na Osijek i vezanja hrvatskih snaga na obalama Drave. 12. korpus nastavlja vezanje snaga oko Osijeka i prema Đakovu. Za to vrijeme 1. pgmd odsijeca Vinkovce od Vukovara i veže hrvatske snage u tom prostoru i južno od Vinkovaca kako bi olakšao zauzimanje Vukovara. Vukovar su zauzimali OG Jug, stvoren oko Gmtbr-a, s pridodanim četničkim odredima i odredima TO-a, a poslije i 80. mtbr iz Kragujevca te TG Sever, koji je djelovao sjeverno od rijeke Vuke¹⁵. Na pomoćnom naporu, u zapadnoj Slavoniji, traje pritisak 5. banjalučkog korpusa tijekom kojeg je JNA zauzeo Jasenovac, Lipik i dio Pakraca.

---

14 Smijenjeni su zapovjednik, načelnik stožera i operativac.

15 Međuodnos 12. korpusa i TG-a Sever i danas je nejasan. TG Sever negdje se u borbenim dokumentima JNA-a naziva OG Sever, iako postoji mogućnost da su postojali i jedan i drugi.

Bitka za Vukovar obilježit će tijek operacija 1. vojne oblasti od prelaska na „reducirani plan“, odnosno uvođenja Gmtbr-a u napad na početku listopada 1991. godine (Slika 4). U hrvatskoj javnosti ova je bitka simbol otpora agresiji, a snage u obrani Vukovara bile su gravitacijsko središte Hrvatske vojske na Istočno-slavonskom bojištu. Ne toliko zbog svojeg geostrateškog položaja, koliko zbog kohezivnog djelovanja na moral Hrvatske vojske i stanovništva. U samoj Bitki za Vukovar gravitacijsko središte bila je mobilnost snaga obrane grada između Borova naselja i Vukovara koji su tvorili obrambeno-kompaktnu cjelinu. Padom naselja Lužac i daljim pritiskom na Priljevo, JNA je u taktičkom smislu zapečatio sudbinu obrane grada, koji pada 18. studenoga 1991. Time su snage 1. vojne oblasti etnički očistile i zaokružile prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema.

Slika 4. Bitka za Vukovar

U raspravama o tome zašto je JNA izvodio srednjovjekovnu opsadu grada koji je mogao zaobići i vezati ga manjim snagama, odgovor je dijelom sadržan u prirodi njegova tzv. *reduciranog plana*. Ne mogavši ispuniti svoju glavnu zadaću, 1. vojna oblast okreće se prema čišćenju prostora unutar granica u kojima su snage 1. vojne oblasti imale kakav-takav uspjeh. Drugi je razlog gotovo iracionalan strah časnika JNA-a od bilo kakvog neprijatelja u pozadini, koji nalazi svoje izvorište u tadašnjoj doktrini koja se još oslanjala na iskustva iz NOB-a. U priručnicima i doktrinarnim modelima predstavljano je sukladno djelovanje partizanskih postrojba ili postrojbi TO-a u pozadini neprijatelja. Odatle proizlazi i strah od toga da će neprijatelj postupiti na isti ili sličan način, tj. da će imati svoju enklavu negdje u pozadini. Taktički priručnici JNA-a uglavnom nisu predviđali vezivanje odnosno fiksiranje ili blokiranje takvih snaga, nego njihovo uništenje. Na kraju, zbog mogućeg uvođenja mirovnih snaga UN-a, srpska strana težila je kontroli nad potpuno kompaktnim prostorom na istoku Hrvatske.

Padom Vukovara operacije 1. vojne oblasti prenose se na područje južno od Vinkovaca i polako se smanjuje njihov intenzitet dolaskom jače zime, a potom i Sarajevskog primirja na početku siječnja 1992. godine. Tvrdnje o rasulu hrvatskih snaga nakon pada Vukovara nisu utemeljene, isto kao i tvrdnje o mogućnostima JNA-a za nastavkom napada prema Vinkovcima, Osijeku i dalje. Svrha tih tvrdnja najčešće je bila propagandne prirode.

Zaključak

Stvorena potkraj 1988. godine, transformacijom JNA-a prema planu pod nazivom *Jedinstvo*, 1. vojna oblast, sa zapovjedništvom u Beogradu, kao najveća grupacija kopnene vojske JNA-a, bila je nositelj glavnog napora u napadu i pokušaju vojnog rušenja novostvorene hrvatske države.

Nakon neuspjeha mobilizacije, katastrofalnih pogrešaka u planiranju i gotovo stihijskom uvođenju snaga u operacije te suočavanja sa šokom poraza i gubitaka, vodstvo JNA-a pribjegava tzv. *reduciranom planu* izvođenja napadne operacije, kojoj više cilj nije prodor prema Zagrebu i Varaždinu, nego čišćenje i širenje prostora na kojem je srpska manjina bila u većini ili je

činila značajan dio populacije. Zbog tog razloga drugi dio operacije obilježava srednjovjekovna opsada grada Vukovara i pritisak na sela enklave u trokutu Šid - Vukovar - Vinkovci.

Na strateškoj razini, u JNA-u je postojala duboka podjela između težnja i različitih struja za očuvanjem Jugoslavije kao cjeline, stvaranjem *krnje* Jugoslavije ili borbe za veliku Srbiju. Takva kompleksna strateška razilaženja na vrhu odražavala su se na terenu od časnika do zadnjeg vojnika. Časnici JNA-a nisu znali bore li se za Jugoslaviju ili za Srbiju. Clausewitzovo čudnovato trojstvo vojske, naroda i države, s gledišta kako ga je vidjelo vodstvo JNA-a, bilo je u ozbiljnoj kušnji. S druge, hrvatske strane, to trojstvo naroda, vojske i države manje ili više dobro je funkcioniralo. Ciljevi su bili mnogo jasniji (obrana i međunarodno priznanje), a manjak borbenih sredstava nadoknađivan je moralnom snagom i superiornošću malih, lako pokretljivih snaga u srazu s oklopno-mehaniziranim u urbanom ili ruralnom okruženju.

Izbjegavanjem odlučujuće bitke, prisiljavanjem snaga JNA-a na rani razvoj i prihvaćanje borbe u ranoj fazi uvođenja u područje operacija te stvaranje elastične obrambene mreže s upornošću obrane, Hrvatska vojska znatno je bolje iskoristila prednosti terena, ali i nedostatke neprijatelja. Tromost, glomaznost, neprilagodljivost, mikromenadžment i zastarjela primjena doktrine temeljene na prošlom, a ne budućem ratu, pridonijeli su slomu ofenzivnih operacija 1. vojne oblasti i neispunjavanju temeljne svrhe njezinih glavnih formacija: biti manevarska snaga jugoslavenskog Generalštaba za prodor prema Zagrebu i Varaždinu.

Literatura

Domazet-Lošo, D. (2002) *Hrvatska i veliko ratište: Međunarodne igre na prostoru zvanom bivša Jugoslavija*. Zagreb, Udruga Sv. Juraj.

ICTY (2005) *Direktiva (izvod) komandanta 1. VO (SP broj 5-89) za operaciju 1. VO u Slavoniji od 19.9.1991*. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Ekspertni izvještaj tima za vojne analize za predmet IT-95-133, dokazni predmet br. 501, ERN teksta na b/h/s-u 0076-2360-0076-2384; ERN

eng. 0076-2360-0076-2384. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/162505>
[Učitano 03.08.2018.]

Kadijević, V. (1993) *Moje viđenje raspada: Vojska bez države*. Beograd, Politika.

Marijan, D. (2003) „Jedinstvo” – posljednji ustroj JNA. *Polemos*. 6 (1-2), 11-47.

Marijan, D. (2009) Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina. *Časopis za suvremenu povijest*. 41(3), 659-686.

Marijan, D. (2012) Zamisao i propast napadne operacije Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku u rujnu 1991. godine. *Časopis za suvremenu povijest*. 44(2), 251-275.

Marijan, D. (2013) *Obrana i pad Vukovara*. Zagreb, Hrvatski institut za povijest.

SSNO (1990) *Razvoj Oružanih snaga SFRJ 1945–1985, knjiga 7: Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, tom 1-2*. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar (VINC).

Vego, M. (1993) The Army of Serbian Krajina. *Jane's Intelligence Review*. 10/1993, str. 438-445.

Žunec, O. (1998) Rat u Hrvatskoj 1991–1995, 1. dio: uzroci rata i operacije do Sarajevskog primirja. *Polemos*. 1(1), 57-87.

O autoru

Pukovnik Tomislav Kovačić načelnik je Katedre operativnog umijeća na Hrvatskom vojnom učilištu „Dr. Franjo Tuđman” u Zagrebu. Nositelj je predmeta Planiranje operacija na Intergranskoj zapovjedno-stožernoj školi i Izobrazbi časnika u funkcionalnom području te suradnik na predmetu Vojni stožeri i planiranje operacija na vojnim studijskim programima. Područja interesa su mu vojna doktrina, vojna povijest, sustavski pristup i planiranje vojnih operacija.